

Bingöl Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi
Bingol University
Journal of Economics and Administrative Sciences

Cilt/Volume: 5, Sayı/Issue:2
Yıl/Year: 2021, s. 495-526
DOI: 10.33399/biibfad.932644
ISSN: 2651-3234/E-ISSN: 2651-3307

Bingöl/Türkiye

Makale Bilgisi /Article Info

Geliş/Received: 04.05.2021 **Kabul/ Accepted:** 12.11.2021

VATANDAŞLIĞIN KAZANILMASI, KÜRESELLEŞME VE ULUSLARARASI GÖÇ ÜZERİNDEN BİR DEĞERLENDİRME

*Acquisition of Citizenship, an Evaluation on Globalization
and International Migration*

Ender AKYOL*

Öz

Vatandaşlık kavramının kökeni, antik Yunan ve Roma'ya kadar geriye gitse de asıl olarak modern vatandaşlığın temelleri Westfalya Antlaşması sonrasında ortaya çıkan ulus-devletler düzeninde bulunur. Küreselleşmeyle meydana gelen gezegen ölçeğindeki insan hareketliliği, getirmiş olduğu çeşitli olanak ve eşitsizliklerle milyonlarca insanın doğup büyüdüğü, vatandaşı olarak yaşadıkları ülkeleri terk etmeleriyle birlikte ilerlemeye devam etmektedir. Uluslararası göçle birlikte vatandaşlık statüsüyle göçmenlik arasındaki doğrudan ilişki, devletleri vatandaşlık politikalarında değişiklik yapmaya zorladı. Bu çalışmada tarihsel süreçte antik Yunan'dan başlayarak günümüze kadar vatandaşlık kavramının farklı yönleri ve vatandaşlığa erişim sürecinin belirleyicileri değerlendirilmiştir. Ayrıca çalışmada küreselleşme ve uluslararası göçle birlikte vatandaşlığın kazanılması konusundaki değişen eğilimler, yatırımcı vatandaşlık, küresel hareketlilikteki eşitsizlikler gibi konular ulus-devletler ve bireyler yönünden irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Vatandaşlığa Geçiş, Göçmenler, Vatandaşlık statüsü, Eşitsizlik, Küreselleşme.

Jel Kodları: K37; F60; J61

---

* Dr. Öğr. Üyesi, İnönü Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, ender.akyol@inonu.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4715-0017>

Abstract

Although the origin of the citizenship concept dates back to ancient Greece and Rome, basically, the foundations of modern citizenship are seen in the nation-states order, which emerged after the Treaty of Westphalia. The human mobility, which occurs throughout the planet and which is caused by globalization, still continues to proceed with various opportunities and inequalities brought by it with millions of people leaving their countries where they were born and raised and where they lived as citizens. The direct relation between citizenship status and migrant status with international migration made states change their citizenship policies. In the present study, different aspects of citizenship concept and the determinants of acquiring citizenship process were evaluated in the historical process starting from ancient Greece to our present day. The study also examined the changing trends in the acquisition of citizenship process, investor citizenship concept, and inequalities in global mobility in terms of nation-states and individuals along with the globalization and international migration concepts.

Keywords: Naturalisation, immigrants, statu of citizenship, inequality, globalization

Jel Codes: K37; F60; J61

1. Giriş

Modern anlamda bireyleri ve devleti birbirine bağlayan vatandaşlık, bireyin bir ulus-devletin üyesi olarak siyasi, sosyal ve ekonomik haklara ulaşmasını sağlayan, ayrıca bireyin devlete karşı yükümlülüklerinin olduğu hukuki statüyü ifade eden demokratik bir kurumdur (Işın ve Turner, 2007). Literatürde vatandaşlık kavramı “kimlik, statü ve haklar” olmak üzere üç yönü veya boyutuyla tanımlanır (Joppke, 2007). Vatandaşlık, ilk olarak Fransız Devrimiyle birlikte yeni bir topluluk olan “ulus”un yaratılmasını içermesi bakımından bir “kimliği” tanımlar. Kimlik olarak vatandaşlık, içeride ve dışarıda olanları belirler. Dolayısıyla vatandaşlık üyeleri üye olmayanlardan ayıran bir bakıma sınır oluşturan bir kategori olarak değerlendirilebilir. Böylece vatandaşlık, statü ve hakların güvence altına alınmasını sağlar (Pogonyi, 2019). Milliyetçi ideoloji ile birlikte kimlik ve vatandaşlık arasındaki ilişki, bir ulusal kurtuluş savaşı gibi bir zafer sonucunda elde edilen bir çeşit ödül olarak değerlendirilebilir (Gülalp, 2007). Bu aslında belirli bir ulusal kimliği ve bilinci olan siyasi

bir toplum fikri ve vatandaşlık arasındaki işbirliğine işaret eder (Pierson, 2014: 179). Bu yönüyle vatandaşlık, ulusal kimlik ve milliyetle (nationality) eş anlamlı olarak kullanılır (Kadioğlu, 2008: 32). Bu makale boyunca da vatandaşlığın “yasal/hukuki statüsü” ile aynı zamanda uluslararası hukuktaki karşılığı olan “milliyet” kavramı eş anlamlı olarak ele alınıp, kullanılmıştır (FitzGerald, 2012).

Ulusal kimlik bağlamında ulus-devletin üyeleri için vatandaşlığın ikinci boyutu ise hukuki “statü”dür (Joppke, 2007). Vatandaşlık doğumla birlikte edinilen atfedilmiş bir nitelik olduğu için ne kazanılmış ne de gönüllü olarak elde edilmiştir. Doğulan yere veya ailemizin vatandaşlık statüsüne göre değişmektedir (Pierson, 2014). Shachar (2009), doğum yoluyla elde edilen ve buna bağlı olarak kişilerin kontrollerinin dışında gelişen vatandaşlığı “doğum piyangosu” (birtright lottery) olarak adlandırır. Çünkü insanlar kendilerine son derece eşitsiz şanslar ve özgürlük dereceleri sunan vatandaşlıklarla dünyaya gelirler (Bauböck, 2019). Dolayısıyla küresel çağda vatandaşlığın bir ulus devlet üyeliği olarak hukuki “statü” boyutu, farklı ulus-devletlerin topraklarında dünyaya gelen bireyler için bir çeşit eşitsizlik kaynağı oluşturur (Shachar, 2009).

Bir kimlik bağlamında adeta bir kulübün üyesi olmak gibi ulus-devletin üyeleri olan vatandaşlara bu hukuki statülerinden dolayı birtakım haklar ve yükümlülükler tanınmıştır. Kulübün üyeleri olduğu gibi kulüp üyeliğinin dışında bırakılanlar da vardır. Aslına bakılırsa Antik Yunan’dan bu yana üyelik dışında kalarak, ayrıcalıklardan yoksun bırakılan topluluklar olmadan vatandaşlığa tanınan ayrıcalıkların da mümkün olamadığı bilinmektedir. Bireylerin hangi kulübün üyeleri olduklarının kanıtı ise nüfus cüzdanı ve pasaport gibi evraklardır (Kadioğlu, 2008). Dolayısıyla ulus-devlet vatandaşlığı, sağladığı ayrıcalıkları vatandaşı olanlara tanınması bakımından kapsayıcı, aynı zamanda gelişmiş ülke vatandaşlarını göçmen yoksullardan koruyan güçlü bir sosyal kapanma aracı olması bakımından da dışlayıcıdır (Brubaker, 1992). Dolayısıyla vatandaşlığın üçüncü boyutu bir dizi, “haklar ve yükümlülükler”i oluşturur. Bu haklar ve yükümlülükler ise bir ayrıcalık olarak yalnızca kulübün üyelerine tanınır (Joppke, 2007: 38; Heater, 2007; Pierson, 2014: 178-179).

20. yüzyılın sonlarına kadar vatandaşlık, birey ve devlet arasındaki tekil bir ilişki olarak görülüyordu. Nitekim 1930 Lahey Sözleşmesi, uluslararası alanda "yalnızca tek vatandaşlık" (one nationality only) ilkesini oluşturmuştu. Böylece modern ulus-devletlerin dünyasında çifte vatandaşlık, tıpkı çoklu evlilik gibi bir anomali haline gelmişti (Pogonyi, 2019). Oysa ki günümüzün küresel dünyasında çoklu vatandaşlık, önceki dönemlerdeki gibi devletler tarafından artık pek bir tehdit olarak algılanmıyor (Spiro, 2019). Türkiye¹ gibi göçmen gönderen ülkeler zamanla göçmenleri vatandaşlıktan vazgeçmeye zorlamak yerine göçmenlerin menşe ülke vatandaşlıklarını korumalarına izin vermek için çifte vatandaşlığın gerekli olduğunu fark ederek, vatandaşlık yasalarında değişikliğe gittiler (Benhabib, 2018; Kadirbeyoğlu, 2017: 9-10). Bir anlamda göçmen gönderen devletler, vatandaşlarının yurtdışında kalıcı olarak yerleşmesinden kaynaklanan bazı olumsuz sonuçları aşmak ve devletin menfaatleri, ulusal çıkarlar adına çoklu vatandaşlığı kabul etmeye yönelmiş durumdadır (İçduygu, 2009).

Bu makalede üç boyutu olan vatandaşlığın hukuki "statü" olarak kazanılmasına yani devlet üyeliğinin resmi statüsü anlamında vatandaşlık kavramına odaklanıldı. Bu kapsamda ilk olarak kavramın tarihsel süreçte değişen kapsayıcılık ve dışlayıcılık özellikleri tartışıldı. Daha sonra vatandaşlık kazanmanın belirleyicileri ve ardından küreselleşme ve uluslararası göçlerle birlikte vatandaşlık edinmenin değişen doğası tartışıldı. Makalede her ne kadar vatandaşlığın statü boyutu temel odak noktası olarak alınsa da küreselleşmenin sonucu olarak vatandaşlığın kimlik, haklar/görevler boyutunda yaşadığı değişim de irdelenmeye çalışıldı.

2. Kapsayıcı ve Dışlayıcı Bir Kavram Olarak Vatandaşlık

Tarihsel süreçte vatandaşlığa ilişkin Atina vatandaşlığı, Roma vatandaşlığı ve son olarak Westfalyan vatandaşlık biçiminde üçlü bir sınıflandırma yararlı görünmektedir (Bauböck, 2019). Düşünsel kökenleri Antik Yunan kent-devletlerine kadar geriye giden

---

¹ 1981 yılına kadar çifte vatandaşlığın olanaklı olmadığı Türkiye'de, Almanya'daki göçmen Türkler nedeniyle bu konuda değişikliğe gidilmiştir.

vatandaşlık kavramı, Atina'da bir taraftan özgürlük, diğer taraftan kölelik ile birlikte gelişmiştir (Heater, 2007). Antik Yunan kent-devletleri içerisinde Atina'daki, "doğrudan demokrasi" uygulaması vatandaş olarak kabul edilenleri, siyasal bir topluluk olan "polis"e üye yaparak kapsamına dahil etmekle birlikte aynı zamanda dışlayıcı olan ve eşitlikçi olmayan bir niteliğe sahipti (Pierson, 2014: 176).

Antik Yunan'da vatandaş olmanın temel şartı özgür olmaktı. Özgür olmak, zorunluluk alanının dışında kalıp başına buyruk, özellikle başka biri için çalışmak zorunda olmamayı, yani bir efendiye tabi olmamayı ifade ediyordu. Bu nedenle de hukuki olarak özgür olsalar da yabancılar (metoikos) ile özgür olmayan kadınlar, köleler vatandaşlığın kapsamı içerisinde yer almıyorlardı (Ağaoğulları, 2011). Öte yandan askerlik hizmeti antik Yunan'da vatandaşlığın ayrılmaz bir parçası olarak görüldüğünden köleler, bir orduda savaşmadıkları için vatandaş kavramının dışında kalıyorlardı (Canfora, 2010: 25). Vatandaşlık statüsü için kişinin babası ya da annesi yoluyla kan/soy bağı "jus sanguinis" esası benimsenmesi bakımından Atina vatandaşlığı ırka, soya dayanan vatandaşlığın öncüsü olarak kabul edilebilir (FitzGerald, 2017). Daha sonradan Kleisthenes reformları ile Atina'da soy bağının yerini, "ikamet edilen yer"i ifade eden "deme" düşüncesi gelişmiştir. Demos sözcüğünün de kökenini oluşturan "deme" mahalle gibi düşünülebilecek bir yerleşim birimini ifade eder (Ünsal, 1998). Sonuç olarak Atina'da vatandaşlık kavramı, bir siyasal sisteme olan üyelik/aidiyet bağı olarak tanımlandığında erkeklere, kadın, köle ve yabancılardan daha ayrıcalıklı ve farklı bir statü sağlayan özgür olma veya özgür kalmanın toplumsal hayata katılmak için birtakım haklar ve yükümlülükler yüklediği bir anlamı ifade eder (Özkazanç, 2009: 250). Bu yönüyle de vatandaşlık, çelişkili bir biçimde hem dışlayıcı hem de kapsayıcı bir kavram olmuştur (Kartal, 2010: 17).

Antik Yunan'ın ardından Roma vatandaşı da tüm modern öncesi toplumlarda olduğu gibi günümüz ölçütlerinin oldukça gerisinde kalır. Ancak Joppke (2019), siyaset teorisi bağlamında Antik Yunan vatandaşlığındansa Roma'nın yasal vatandaşlık geleneğinin mevcut vatandaşlık gelişmelerini anlamak konusunda daha öne çıktığını belirtir. Roma vatandaşlığı, Roma'luların izlediği fetihçi, genişlemeci politikanın ve insanlığın evrensel kardeşliği düşüncesine dayanan

Stoa'cı düşüncenin etkisiyle Antik Yunan'a göre daha kapsayıcıydı (Kartal, 2010: 18). Aslında Roma'da da başlangıçta tümüyle soy temelli olan bir yapı söz konusuydu. Ancak imparatorluğun fetihlerle topraklarının genişlemesinin bir sonucu olarak 212'de imparatorluk, topraklarında yaşayan halkların tamamına vatandaşlık statüsü tanımıştır (Kartal, 2010; Joppke, 2019). Vatandaşlığın kapsam olarak genişlemesi beraberinde Roma vatandaşlığının kalıtsal niteliğini yitirerek daha bölgesel, toprağa bağlı bir hale gelmesine yol açan anayasal reformları getirmiştir. Vatandaşlık da yeni kazanılan topraklardaki insanları siyasal olarak bir arada tutmak, onları imparatorlukla bütünleştirmek, bir bakıma imparatorluğun çevresini yatıştırmak için bir araç işlevi görmüştür (Balot, 2017; Ağaoğulları, 2011; Aybay, 2006: 9). Sonuç olarak Antik Yunan'a göre daha kapsayıcı bir anlama gelen Roma İmparatorluğu'nda vatandaş olmak, imparatorluğun üyesi olmak gibi salt bir "hukuki statü" kategorisi olarak modern vatandaşlığın temellerini oluşturmuştur (Benhabib, 2018, 157; Kartal, 2010: 20; Joppke, 2019).

Temelleri Otuz Yıl Savaşları'nı sona erdiren 1648 Westphalia Antlaşması sonrasında kurulan uluslararası düzen bağlamında ortaya çıkan liberal demokratik Westfalyan vatandaşlık anlayışı, önceki Atina ve Roma versiyonundan temelde farklıdır. Her insana bir ülkenin vatandaşlık statüsü tanır. Bu açıdan vatandaşlık statülerinin eşit derecede egemen devletler tarafından karşılıklı olarak tanınmasına dayanması bakımından eşitlikçidir. Westfalya sonrası vatandaşlık, Brubaker'ın (1992: 31) sözleriyle kişileri devletlere bağlayan "uluslararası bir dosyalama sistemi ve mekanizmasıdır" (Kadioğlu, 2008; Bauböck, 2019). 18.yüzyıl öncesine kadar vatandaşlık ile ulus arasında hiçbir bağ söz konusu değilken, 18.yüzyıldan itibaren ise vatandaş sözcüğü feodal dönemdeki yerel bağlamından çıkıp ulus-devletle ilişkilendirilmiştir. Dolayısıyla vatandaşlık modern ulus-devlette milliyet ile eş anlamlı bir yasal statü haline gelmiştir (Spiro, 2019). Bir anlamda Atina'daki gibi siyasal bir topluluk olan "polis"e üyelik temelindeki vatandaşlık, modern dünyada siyasi topluluk olarak ulus-devlete üyelik biçimine dönüşmüştür (Pierson, 2014: 176-177). Feodal toplum düzeninin çoğul, birbirinden farklı sınıflara mensup olanlar için farklı temsil ve adalet sistemlerinin olduğu

ayrışmış yapısına karşın Fransız Devriminin bir ürünü olan ulus-devlet modeli ise feodalizmin aksine üniter, aracsız, biçimsel olarak eşitlikçi, ayrıcalıkları ortadan kaldırmayı hedefleyen bir niteliğe sahiptir (Brubaker, 1992: 58). Dolayısıyla modern siyasetin eşitlik öngörüsü bağlamında “modern vatandaş” da modern öncesi dönemin aksine ilk aşamada insanlar arasındaki birincil cemaatlere dayanan eşitsizliğe, en azından hukuksal olarak son veren ulus-devletle birlikte ortaya çıkmıştır. Toprak sınırları belli olan modern ulus-devlet bağlamında vatandaşlık bu toprak üzerinde yaşayan topluluğun eşitliği temelinde devletin egemenliği anlayışına dayanmıştır (Turner, 2013; Güllalp, 2007: 11). Dolayısıyla Westfalya sonrası dönemde gelişen egemenlik anlayışı ve milliyetçilik ideolojisiyle yalnızca bir ulus-devlete “sadakat” anlayışı gelişmiştir. Bu nedenle de devletler, çoklu vatandaşlığı egemenliklerine aykırı gördüklerinden son yıllara kadar çifte vatandaşlığa olumlu bir gözle bakmadılar (Spiro, 2019). 19.yüzyılda Amerikalı diplomat G. Bancroft'un ifadesiyle, “bir erkeğin iki karısının olması kabul edilmediği gibi bir kişinin iki devlete ait olması da kabul edilemez” (Brubaker, 1992; Joppke, 2019; Spiro, 2008: 61). Dolayısıyla uzunca bir süre çoklu vatandaşlık devletlerin kendileri, egemenlikleri için açık bir tehdit olarak son derece olumsuz bir durum olarak görülmüştür.

Sonuç olarak tarihsel süreçte Antik Yunan'dan bu yana vatandaşlık statüsü, hangi topluluk olursa olsun, kapsayıcı ve dışlayıcı bir kurum olma özelliğini korumuştur (Kartal, 2010). Ulus-devletin üyesi olan vatandaşlar ulusal sınırlar içerisinde vatandaşlık haklarından yararlanırlarken, ulusal sınırların dışında ise vatandaşlık haklarından vazgeçmeleri beklenir. Ancak göçmenler, göç ettikleri ulus-devlette yürürlükte olan yasalara uymak, vergi ödemek gibi birtakım yükümlülükleri yerine getirerek, uzun süredir yerleşik durumunda olsalar da modern ulus-devlet üyeliğinin dışında kalırlar. Bu aslında ulus-devletin üyesi olan vatandaşlara Brubaker'ın (1992) tabiriyle vatandaşlığı, gelişmiş devletleri göçmen yoksullardan koruyan güçlü bir “sosyal kapanma” enstrümanı haline getirir. Sonuçta ulus devletlerin dünyasında vatandaşlık, bireylerin sahip olabilecekleri ayrıcalıkları ifade eden bir statüdür. Modern vatandaşlığı yine Brubaker'ın (1992) bireyleri devletlere tahsis eden bir sınıflandırma

ilkesi olarak ele aldığımızda, bu sınıflandırmanın da ulus-devletlerin pasaportları tarafından sağlandığı da ortadır (Torpey, 2000'den aktaran Bauböck, 2019).

3. Vatandaşlığın Kazanılmasına İlişkin Bir Sınıflandırma

Modern vatandaşlığın kazanılması konusunda iki uygulama söz konusudur. Modern vatandaşlık ya “doğumla” ya da “sonradan” herhangi bir nedenle kazanılabilir. Doğumla kazanılan vatandaşlığa asli vatandaşlık, sonradan kazanılan vatandaşlığa “iktisap etmek” anlamına gelen müktesep vatandaşlık denilmektedir. Ayrıca bu duruma “vatandaşlığa geçiş”, “telsik” ya da daha yaygın Batı'daki adıyla “naturalisation” adı verilir (Aybay, 2006). Vatandaşlığa geçiş, aslında göçmenlerin vatandaşlığa kabul edilmesinde ya da onların vatandaşlığı kazanmalarında tercih edilen bir yoldur (Bloemraad ve Sheares, 2017).

Tarihsel süreç içerisinde uygulamada vatandaşlığın doğumla, asli kazanılmasında *jus sanguinis* (kan bağı/soybağı) ve *jus soli* (doğum yeri/toprak) ilkesi olmak üzere iki sistem ortaya çıkmıştır. Kan bağı-*jus sanguinis* ilkesi, birey nerede doğmuş olursa olsun anne veya babadan ya da yalnızca birinden vatandaşlık kazanılmasını öngörür. Doğum yeri-*jus soli* ilkesi ise bireyin doğduğu ülke hangi devletin egemenliği altındaysa bireyin o devletin vatandaşlığını kazanmasını ifade eder. Yani birey, ebeveyninin vatandaşlığı ne olursa olsun, doğduğu ülkenin vatandaşlığını kazanmaktadır (Aybay, 2006: 25-26).

Patrick Weil'e göre (2001) 19.yüzyıla kadar *jus soli* ilkesi hem Birleşik Krallık'ta hem de Fransa'da egemen olan bir yaklaşımdı. Vatandaşlığın kazanılmasında geçerli olan toprak ilkesinin kökenleri, aslında feodal dönemin toplum düzeninde bulunan toprak ile lord ve tebası arasındaki ilişki temelinde bağ kurma geleneğinden kaynaklanıyordu. Modern bir kurum olarak vatandaşlığın Fransız Devrimiyle birlikte doğuşuyla birlikte ise Devrim, bu feodal geleneği yıkmış ve devrim sonrasında kabul edilen ünlü 1804 tarihli Fransız Medeni Kanunu, Fransız babalarına Fransa'da veya yurtdışında doğan çocuklara Fransız uyruğunu (nationality) kazandıran bir düzenlemeyi kabul etmiştir (Heater, 2007: 135). Fransız Devrimi'ni izleyen dönemde kıta Avrupa'sında İspanya, Rusya ve Belçika, Fransız geleneğini örnek

olarak *jus sanguinis* ilkesine göre vatandaşlık kazanılması modelini benimserlerken; *jus soli* ilkesi ise İngiliz geleneği olarak, Portekiz ve Danimarka ile İngiltere'nin sömürgeleri olan ABD, Kanada, İrlanda, Güney Afrika ve Avustralya gibi geleneksel göç ülkelerini etkilemiş onlar da bu modeli benimsemiştir (Aybay, 2006: 25-26). ABD, Kanada ve Latin Amerika'daki diğer göçmen kabul eden devletler *jus soli/doğum yeri* ilkesini, kendileri için çekici bulduklarından kendi topraklarında doğan herkesi koşulsuz olarak vatandaş kabul ettiler. Vatandaşlığın kazanılmasındaki ikinci gelenek ise *jus sanguinis/kan bağı* ilkesidir. Tarihsel süreçte Almanya ve İsviçre bu modelin geleneksel örneklerini oluştururlar. Milliyetçilik çağı olan 1870'lerde formüle edilen Alman vatandaşlık hukuku milleti kan bağları üzerine kuran milliyetçiliğe dayanmıştır (Brubaker, 1992: 88). Modern ulus-devletler, bu ilkelerden yalnızca birini veya bunları karma olarak her ikisini birlikte kabul ederek vatandaşlık kazanılması politikalarını belirlemekteler.

4. Küreselleşme, Uluslararası Göç, Eşitsizlik ve Vatandaşlık Edinmenin Değişen Doğası

Sermayenin, malların, bilginin ve insanların gezegen düzeyinde akışkanlığının² hızlandığı ve karşılıklı bağımlılıkların giderek arttığı bir süreç olarak küreselleşme ile birlikte uluslararası göç de şiddetlenmiştir. İçinde bulunduğumuz küresel çağda uluslararası göç nedeniyle dünya üzerindeki göçmenlerin sayısı her geçen gün artmaktadır. Birleşmiş Milletler (BM)'nin yapmış olduğu tahminlere göre 2019 yılı sonu itibarıyla dünya üzerinde 79.5 milyon insan zorla yerinden edilmiş, 26 milyon mülteci, 4.2 milyon ise sığınmacı durumunda insan bulunmaktadır (Birleşmiş Milletler Mülteci Örgütü, 2021). Göç edenlerin sayısındaki artışın yanı sıra göçün niteliği, biçimleri de değişmiş durumdadır. Uluslararası göçü açıklamak için genellikle göçmenlerin ülkelerindeki işsizlik, savaş, kıtlık, siyasi baskılar gibi itici faktörlerin yanı sıra, gidilen ülkedeki yüksek ekonomik ve toplumsal refah düzeyi, özgürlükçü, baskıcı olmayan siyasi yapı gibi çekici faktörler kullanılır (Dronkers ve Vink, 2012; Ritzer, 2011: 319). Dolayısıyla küreselleşmenin yoğun etkisiyle birlikte

² Akışkanlık kavramını Bauman'a (2016) atıfla kullanıyoruz (Ritzer, 2011).

dünyanın farklı bölgeleri arasındaki özellikle Kuzey ve Güney arasında refah düzeyi, ekonomik gelişmişlik temelindeki itici ve çekici faktörler bağlamında yaşam kalitesi yönünden ortaya çıkan uçurumlar, Güney'deki pek çok ülke vatandaşının gelişmiş Kuzey'e doğru göç etmesine, bu ülkelerde ikamet etme ve vatandaşlık edinme isteğini kamçulamaktadır. Kuzey-Güney arasındaki gelişmişlik farkı başka bir deyişle eşitsizlik, bir bakıma uluslararası ve ulus-ötesi göçü besleyen en önemli kaynağı oluşturur. Başka türlü denilebilir ki uluslararası göç, bu küresel eşitsizliğe verilen bir yanıttır (Harpaz ve Mateos, 2019; Sirkeci, 2010).

Küreselleşmenin etkisiyle artan göçlerin bir sonucu olarak Kuzey'deki birçok ülke nüfusu içerisinde göçmenlerin oranı yükselmiş durumdadır (Ritzer, 2011: 314-316). Anavatanlarındaki iç savaştan, etnik soykırımlardan kaçan, yoksul mülteciler Bauman (2016)'ın tabiriyle Güney'deki "aylaklar", daha iyi bir yaşam umuduyla Kuzey'in zengin ülkelerine yönelmekteler. Ancak Brubaker'ın (1992) tabiriyle ulus-devlet vatandaşlığı bir sosyal kapanma işlevi görerek, onları dışarıda tutmaktadır. Kuzey'in zengin ülkeleri, mültecileri topraklarında istemezken, "nitelikli göçmenler" için hükümetler adeta son derece rekabetçi bir yarışa girişmiş durumdadırlar. Bu kapsamda devletler çeşitli mecralarda reklam kampanyaları düzenleyerek yatırımcı vatandaşlık programlarını duyurmaya çabalıyorlar (Balta ve Altan-Olcay, 2017). Kimi ülke yalnızca geçici veya daimi ikamet hakları sunmakla birlikte birçoğu vatandaşlık edinme hakkını da sunuyor. Nedeni ne olursa olsun küresel düzeyde yaşanan uluslararası göçle birlikte vatandaşlığa geçişle ilgili yaşanan değişim, ülkelerin vatandaşlık politikalarını değiştirmeye, liberalleştirmeye zorluyor. Bu kapsamda birçok ülke vatandaşlık kanunlarında değişikliğe giderek vatandaşlığa kabul edilme ölçütlerini ve vatandaşlığa geçiş sistemlerini değiştiriyor (Soyarık-Şentürk, 2014). Bauböck'ün (2019), "küresel vatandaşlık piyasası" olarak adlandırdığı bu duruma, Harpaz ve Mateos (2019), vatandaşlık kazanmanın değişen doğası bağlamında "stratejik vatandaşlık" kavramını kullanıyorlar. Dolayısıyla ulus-devletlerin vatandaşlık statüsü, hem bir taraftan yoksul göçmenlerden korunma hem de "nitelikli" göçmenleri ödüllendirme aracı olarak küresel dünyada işlev görmeye devam ediyor (Sirkeci, 2010).

Devletler, vatandaşlığa geçişi, “puan hesaplayıcılar”, “kalış süresi”, “yatırım, istihdam yaratma”, “ülkeye yapılacak katkılar” gibi çeşitli teknikleri kullanarak “nitelikli göçmenleri” tespit ederek vatandaşlığı onlar için bir ödüllendirme, diğer taraftan aynı tekniklerle yoksul göçmenleri dışarıda tutan, onlardan korunmayı sağlayan bir stratejik araç haline getirmiş durumdadır (Harpaz ve Mateos, 2019; Paquet, 2012).

Milyonlarca kişinin vatandaşı oldukları ülkelerde yaşamadıkları küresel dünyada, bir o kadar kişi birden fazla ülkenin vatandaşlığını kazanarak, birden fazla pasaporta sahip durumdadır (Pogonyi, 2011). 1990’lardan 2000’lere kadar uluslararası göçün %36 gibi bir oranda artmasıyla (Ritzer, 2011), ulus-devletler, küreselleşmeye uyum sağlamanın yolu olarak vatandaşlık politikalarını liberalleştirmeye ve bu bağlamda “çoklu vatandaşlığa” yönelik giderek artan bir hoşgörü göstermektedirler (Bauböck, 2019). Ulus-devletler önceleri çifte vatandaşlığı egemenlik haklarından dolayı karşı çıkıp, önlemeye çalışırken, zamanla bu duruma tarafsız kalmaya daha sonrasında ise daha fazla onay vermeye başladılar. Hatta şimdilerde ise devletler, göçmenlerin vatandaşlıktan ayrılarak başka ülke vatandaşlığına geçmelerinden daha fazla zarar göreceklarini düşündüklerinden çifte vatandaşlığı benimseyerek bireylerin kendi (menşe) ülke vatandaşlığını terk etmeksizin başka bir ülke (yerleşim) vatandaşlığına geçme taleplerini, yani çoklu vatandaşlığı kendileri için daha yararlı görüyorlar (Kadirbeyoğlu, 2017; Alarian ve Goodman, 2017). Küresel dünyada çoklu vatandaşlığın istisnai bir durumdan, sıradan bir durum haline gelerek evrensel bir kabule (Spiro, 2019) ulaşması genel olarak çoklu vatandaşlık oranını artırıcı yönde etki yapıyor (Howard, 2005; Soyarıık-Şentürk, 2014). Uluslararası göçün yüksek seviyelerde olduğu, mesafelerin giderek azaldığı ve genel olarak devletler arasındaki karşılıklı bağımlılığın arttığı bir dünyada, giderek daha fazla insan çoklu vatandaşlık sayesinde birden fazla ülkeye, topluma aidiyet bağları geliştiriyor. Bu durumun ulus-devletler ile bireyler arasındaki geleneksel ilişkiyi değiştirdiği düşünülüyor (Harpaz, 2019). Bu bağlamda bir ulus-devlete üyeliğe ve ait olmaya dayanan modern vatandaşlık anlayışının sarsıldığı düşünülmemekte, önceki homojen ulus-

devlet yapılarındaki kültürel farklılıkların arttığı belirtilmektedir (İçduygu, 2009).

Küresel düzlemdeki ekonomik ve sosyal eşitsizlikler, vatandaşlık statüsünün de küresel düzeydeki hiyerarşik ve eşitsiz durumunu ortaya koyuyor. Farklı ülke vatandaşlıkları üyelerine birbirine göre oldukça eşitsiz uluslararası hareketlilik hakları tanıyor. Bu durum vatandaşlığın “araçsal değeri”ni etkilediğinden (Bauböck, 2019) küresel dünyada ulusötesi elitlerin mevcut vatandaşlıklarına ek olarak “premium” (birinci sınıf) olarak adlandırılan başka vatandaşlıklara sahip olma isteğini artırıyor. Son yıllarda küresel elitlerin adeta kredi kartı toplar gibi pasaport topladıkları görülmektedir (Spiro, 2019). İkinci vatandaşlık edinme ve bunun neden olduğu eşitsizliğe en önemli katkı kuşkusuz, son yıllarda giderek yaygınlaşan, *jus pecuniae* “yatırım vatandaşlığı/yatırımcı vatandaşlık” programlarıdır. Yabancıların ilgili ülkelerin ekonomisine önceden belirli özel katkıları yapmaları durumunda o ülkenin hükümeti tarafından vatandaşlığa kabul edilmelerine dayanan “yatırımcı vatandaşlık” uygulamaları ilk olarak 1984’te Karayip adalarından St. Kitts ve Nevis’te başlamıştı. Bu iki devletin coğrafi konumu, kişi başına düşen düşük GSYİH seviyesi ve küresel mal ve hizmet pazarındaki rekabetsizliklerinin bir sonucu olarak bu model gelişmişti (Dzankic, 2019: 111). 1990’larda giderek yaygınlaşan yatırımcı vatandaşlık programları günümüzde Antigua, Dominika, Grenada, Saint Kitts ve Nevis, Saint Lucia, Malta, Kıbrıs, Karadağ, Ürdün, Moldova ve Türkiye’nin olduğu 11 ülkede doğrudan uygulanmaktadır (Surak, 2021).

Doğrudan vatandaşlık programları uygulayan ülkelerin dışında geçici veya kalıcı ikamet hakkı tanıyıp sonrasında vatandaşlığa geçişe olanak tanıyan programlar da düşünüldüğünde yatırımcı vatandaşlık uygulamaları yalnızca bu 11 ülke ile sınırlı değildir. Dünyadaki farklı ülkelerin uygulamalarına bakıldığında yatırımcı vatandaşlık kapsamında ülkeler, belirlemiş oldukları yatırım miktarı kadar yatırım yapan yabancılara yönelik üç farklı politika izliyorlar: İlk grupta yer alanlar, önceden belirlenmiş olan yatırımın yapılması karşılığında, vatandaşlığa geçişteki genel şartları aramaksızın doğrudan vatandaşlığa geçiş sağlamaktalar. Bu kapsamdakiler için belirli bir süre ikamet şartı (*jus domicili*), toplumsal yaşama entegrasyon, dil

bilme gibi olağan yoldan vatandaşlığa geçişte aranan pek çok şart aranmamaktadır (Balta ve Altan-Olcay, 2017: 16). Yatırım karşılığında doğrudan vatandaşlığa geçiş pratikte süre bakımından ülkeden ülkeye değişmektedir. Kimileri ülke topraklarında belirli bir süre ikamet etmeksizin, yatırım karşılığında doğrudan vatandaşlığa geçişi sağlarken, kimileri ise yatırımın yapılmasının ardından belirli bir zorunlu bekleme süresinin ardından ikamet karşılığında vatandaşlığa geçiş tanımaktadır. Örneğin Grenada gibi Karayip ve Pasifik ülkelerinde de belirli bir yatırım tutarı karşılığında ikamet zorunluluğu olmadan yabancılar vatandaşlık elde edebiliyorlar (Dzankic, 2019: 102). Yatırımcı vatandaşlık kapsamında Kıbrıs (Güney Kıbrıs Rum Yönetimi) vatandaşlığına yapılan başvurularda ancak, başvuranların altı aydır ülkede ikamet etmesi koşuluyla vatandaşlık başvurularını değerlendirmektedir. Ancak bu koşul Güney Kıbrıs'ta fiziksel olarak ikamet etme, bulunma anlamına gelmemektedir (Dzankic, 2019: 114).

Birçok ülke yatırımcılara vatandaşlık statüsü vermeden geçici veya daimi ikamet hakkı tanımaktadır. Dolayısıyla yatırımcı vatandaşlık kapsamında ikinci gruptaki ülkeler yatırım karşılığında sürekli oturma izni vermekteyken, üçüncü bir grup ise geçici oturma izni vermektedir. Bu gruptakiler yatırım programları yoluyla daimi veya geçici oturma izni alan yatırımcılara, ülkeye göç edip, entegrasyon sağlamları durumunda vatandaş olma imkanı sunmaktadır. Doğrudan vatandaşlığa geçişe göre daha çok ülkenin tercih ettiği bu yolla yatırımcılara Kanada, Katar, Ukrayna, Singapur, gibi ülkeler daimi ikamet verirken; ABD, G. Kore, Birleşik Arap Emirlikleri, Malezya, Vietnam gibi ülkeler ise geçici ikamet izni vermektedirler (Dzankic, 2019: 121-129). Böylece yatırımcılar birtakım vergi ayrıcalıklarından yararlanmış olurlarken, devletlerde hem ülkeye yatırım çekmiş hem de yatırımcı yabancılara doğrudan vatandaşlık vermeden öncelikle ikamet izni vererek ülke iç kamuoyundaki siyasal tartışmayı ve tepkileri azaltmış olurlar (Shachar, 2018; Dzankic, 2019: 120).

Son yıllarda daha fazla sayıda devlet, "yatırımcı vatandaşlık" programlarıyla vatandaşlığı doğrudan satmanın yansıra mesleki, bilimsel, sanatsal çalışmaları nedeniyle küresel düzeyde yetenekli

kişilere yönelik vatandaşlık politikaları geliştiriyorlar. Bu kapsamda “olimpik vatandaşlık” (Shachar, 2011) olarak adlandırılan yolla sporcuların, sanatçıların vatandaşlığa geçiş yapabildikleri görülmektedir (Soyarık-Şentürk, 2014). Bu uygulama dünya genelinde giderek yaygınlaşmıştır (Joppke, 2019). Yalnızca klasik göç ülkeleri değil göç ülkesi olmayanlarda da benzer uygulamalar dikkat çekmektedir. Örneğin, Avusturya vatandaşlık kanununa göre çeşitli “bilim, ticaret, sanat veya spor” alanlarındaki nitelikleri ile ön plana çıkan yabancılara vatandaşlık verilmesi, Avusturya’nın çıkarlarına ise, olağan yoldan vatandaşlığa alınmada aranan bazı şartların aranmayacağı belirtilmiştir (Köşgeroğlu, 2017: 179-180).

4.1. Servet ve Yetenek Bakımından Kazanılan Vatandaşlık Kime Ne Fayda Sağlar?

Küresel düzeyde çoklu vatandaşlığa yönelik artan ilgiyi konunun tarafları olan devletler ve bireylerin güdülere bakımından ayrı ayrı değerlendirebiliriz. Giderek küreselleşen ve kitlesel insan hareketlerinin arttığı bir dünyada devletler, göçmenler için vatandaşlığa geçiş politikalarında değişikliğe gidiyorlar. Devletlerin vatandaşlığa geçiş politikalarını belirleyen birçok ölçüt bulunmakta ve devletler hala birçok kural koymaya devam ediyorlar. Uluslararası göç bağlamında devletler, göçmenler arasında nitelikli veya niteliksiz biçiminde ayrımlara giderek göçmenleri sahip oldukları birtakım beceriler, meslekler gibi özellikler yoluyla sınıflandırıp ülkeye “katkı” yapabileceği düşünülenlerin vatandaşlık başvurularını destekleyerek bunları ülkeye çekmeye çabalyorlar. Bu kapsamda çeşitli “puan hesaplayıcılar” ile göçmenler arasında derecelendirme yapılmaktadır. Örneğin klasik göç ülkelerinden biri olan Kanada ülkeye gelecek göçmenlerin ülkeye yapacakları katkı, bireyin yaşı, eğitim, dil bilgisi becerileri gibi ölçütlerle bir puan hesaplama sistemi ve testler oluşturup uygulamaya başlamıştır (Paquet, 2012). Daha sonraki dönemlerde Kanada’yı Avustralya, Birleşik Krallık gibi ülkeler izlemiştir. Bu ülkeler özellikle yetenekli, beceri seviyesi yüksek olan “nitelikli” göçmenleri ülkeye çekmek için yoğun çaba sarf etmekte.

Genel olarak “yatırım yoluyla vatandaşlık” uygulamalarının devletler ve bireyler tarafından ilgi görmesindeki en çok öne çıkan

tema “araçsallık” (Joppke, 2019) olarak ifade edilmiştir. Şöyle ki, hem devletler hem de bireyler yatırım sayesinde vatandaşlığı araçsallaştırmış oluyorlar. Balta ve Altan-Olcay’ın (2017) “vatandaşlık piyasası” olarak kavramsallaştırdığı “yatırımcı vatandaşlık” sayesinde piyasa oyuncularından biri olan vatandaşlık satan devletler, gelir elde ederlerken; vatandaşlığın alıcıları konumundaki “küresel müşteriler” olan bireyler de “güçlü” bir pasaporta sahip olarak gezegende vizesiz seyahat etme, “hafifliğine” sahip olmuş olurlar (Ritzer, 2011). Tarafları açısından bir çeşit “kazan-kazan” durumu (Tanasoca, 2016: 170) olarak yatırımcı vatandaşlığı ayrıntılandırarak olursak, devletler açısından yatırımcı vatandaşlık gibi uygulamaların birinci yararı ülkeye sermaye girişini sağlamaktır (Gamlen, Kutarna ve Monk, 2019; Balta ve Altan-Olcay, 2017: 15). Öyle ki Karayipler’deki bazı küçük devletler için, yatırımcı vatandaşlık, yıllık hükümet bütçelerinin önemli bir bölümünü oluşturur (Spiro, 2019). Öte yandan elde edilen gelir, yalnızca küçük ülkelerin bütçelerine katkı yapmakla kalmaz, aynı zamanda birçok gelişmiş ülke ekonomisi için de özellikle ekonomik kriz dönemlerinde krizi aşmakta kullanılmaktadır (Shachar, 2018). Yatırımcı vatandaşlık programlarını uygulayan ülkeler açısından ikinci bir yarar ise ekonomik anlamda nitelikli, paralı, zengin insan kaynağını ülkeye çekmiş olmalarıdır (Dzankic, 2019). Bu da yine aslında ülke ekonomisine katkı sağlamaya dönük uzun vadeli amaçtır (Shachar ve Bauböck, 2014).

Tablo 1: Bazı Ülkelerde Yatırımcı Vatandaşlığın Bedeli

Ülke	Yatırımın Biçimi
Saint Kitts	150.000 \$ Sürdürülebilir Büyüme Fonu'na bağış 200.000 \$ gayrimenkul yatırım
Dominika	100.000 \$ Ekonomik Çeşitlendirme Fonu'na bağış 200.000 \$ gayrimenkul yatırımı
Türkiye	250.000 \$ gayrimenkul satın almak 500.000 \$ banka mevduatı 500.000 \$ yatırım devlet tahvillerine veya 500.000 \$ sabit sermaye yatırımı 500.000 \$ gayrimenkul yatırım fonlarına veya girişim sermayesi yatırım fonlarına En az 50 kişilik istihdam oluşturan ve Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığınca adına uygunluk belgesi düzenlenenler
Kıbrıs (Rum Kesimi)	2 Milyon € gayrimenkul, arsa geliştirme veya altyapı yatırımı 2 milyon € tutarında en az beş AB vatandaşı istihdam eden şirketlere yatırım 2 milyon € turatında alternatif yatırım fonlarına veya menkul kıymetlere yatırım Yukarıdakilerden birinin yanı sıra 500.000 € değerinde bir gayrimenkul satın almak ve 75.000 € Araştırma ve İnovasyon Vakfı'na, 75.000 € Kıbrıs Arazi Geliştirme Kurumuna bağışta bulunmak ek finansal zorunluluktur.
Malta	650.000 € Ulusal Kalkınma ve Sosyal Fona bağış, 150.000 € hisse senetlerine, tahvillere veya yatırım araçlarına yatırım, 350.000 € gayrimenkul yatırımı

Kaynak: Surak, 2021; Dzankic, 2019.

Tablo 1’de görüldüğü üzere yatırımcı vatandaşlık konusunda ülkelerin talep ettikleri tutarlar birbirinden farklıdır. Küresel yatırımcı olan elitler için bazı ülkeler sunduğu fırsatlara göre pahalı, bazıları ise uygun fiyatlı olabilir. Örneğin, Avrupa Birliği üyelerinden birinin vatandaşı olmak, serbest dolaşım hakkı da sağlayacağı için değerli bir yatırım olabilir (Özkan, 2019). Öte yandan ülkelerin vatandaşlık için belirledikleri yatırım tutarları zaman içerisinde değişebiliyor. Hatta ülkelerin karşı karşıya kaldığı ekonomik krizler de yatırım karşılığında vatandaşlık edinme tutarlarını etkileyebiliyor. Örneğin 2018 yılında, ekonomik kriz nedeniyle Türkiye, gerekli yatırım miktarını 1 milyon dolardan bu miktarın dörtte biri olan 250.000 dolara kadar indirmiştir (Dzankic, 2019: 116). Genel uygulama olarak devletin vatandaşlık vermek için asgari tutarı belirlediği ve bunu belli bir süre ülkenin bankalarında tutma uygulamasının dışında Türkiye örneğinde olduğu

gibi iş, istihdam yaratma yoluyla, yatırımcının varlık fonu gibi bir fona belirli bir miktarda katkı yapması veya belirlenen miktarda mülk satın alınması yoluyla da vatandaşlık edinmek mümkündür (Balta ve Altan-Olcay, 2017). Ayrıca bazı ülkeler Türkiye gibi vatandaşlık için bir başvuru ücreti talep etmezken, Saint Kitts, Malta gibi birçok ülke ise başvuru ücreti talep etmektedir (Surak, 2021). Doğrudan yatırımcı vatandaşlık programı uygulamayan ancak yatırımcılara vatandaşlık edinme olanağının sağlandığı gelişmiş Kuzey ülkelerinde vatandaşlığa erişim Tablo 1’de yer alanlara göre çok daha pahalı ve vatandaşlığa geçiş için gerekli olan süre de oldukça uzundur (Gamlen, Kutarna ve Monk, 2019; Dzankic, 2019).

Yatırımcı vatandaşlık programlarının devletler açısından ikinci yararı, göçmenlerin ülkeye, topluma entegre olmalarını sağlamaktır (Gamlen, Kutarna ve Monk, 2019). Daha önce de belirtildiği gibi, devletler, son yıllarda sportif ve sanatsal alanda başarılı olan kişilere vatandaşlığa geçiş yolunu açıyorlar. Dolayısıyla devletler açısından üçüncü bir yarar olarak olimpiyatlarda, sportif ve sanatsal etkinliklerde başarı elde ederek madalya kazanma ve böylece ülkenin bir “ulusal marka” olarak uluslararası alanda adının duyurulması, saygınlığının artırılmasıdır (Spiro, 2019).

Vatandaşlığı satan, çeşitli “yeteneklerin” peşinde olan devletlerin karşısında vatandaşlığın alıcısı konumundaki bireyler açısından vatandaşlık talebine baktığımızda (Balta ve Altan-Olcay, 2017) bireyler “yatırım yoluyla” elde ettikleri ikinci vatandaşlık sayesinde küresel hareketlilik değeri yüksek, pasaportun gücüne göre birçok yere vizesiz seyahat edebilme olanağı elde ediyorlar. Hangi ülkenin pasaportuna sahip olduğumuzun önemi ulus-devletin sınır kapılarından çıkıp başka ülkelere gitmeye kalktığımızda ortaya çıkar. İlk olarak tespit edilen durum ise, dünyadaki tüm ülkelerin pasaportlarının eşit olmadığıdır. Bazı pasaportlar sahiplerine, öncesinde vizeye ihtiyaç duymaksızın çok sayıda ülkeye seyahat etme kolaylığı sunarken, diğer pasaport sahipleri çoğu zaman önceden vize almak durumundadır. Kuzey’dekiler Bauman’ın (2016) tabiriyle son derece hafif “turistler” veya “emekli göçmenler” olarak (Unat, 2006: 366) dünyanın her yerine özgürce seyahat edip ulusal sınırları diledikleri zaman geçebiliyorlarken; yoksul Güney’dekilerin, yurtdışına çıkmadan önce

genellikle vize almak için zaman ve para harcamaları gerekir (Harpaz, 2019). Eşitsiz bir dünyada yaşam şansı bakımından doğduğumuz ülkeye göre birtakım avantajlar veya dezavantajlarla dünyaya geliriz (Bloemraad ve Sheares, 2017). Nitekim Shachar (2009), doğuştan vatandaşlık aktarımının bir tür nesiller arası servet transferi olarak işlediğini savunarak bu duruma “doğum piyangosu” adını verir. Hangi ülkenin vatandaşı olduğumuz ve hangi pasaporta sahip olduğumuz tüm hayat boyu üzerimize yapışan adeta bir damga gibidir. Bu bağlamda vatandaşlığı belirli bir eşitsizlik sistemi olarak analiz eden Kalm (2020), Bourdieu’nun “sosyal sermaye” kavramına atıfla “vatandaşlık sermayesi” kavramını kullanarak özerk bir güç olarak vatandaşlığın diğer sermaye biçimleriyle birlikte ulusötesi konumları da şekillendirdiğini savunmaktadır.

11 Eylül saldırıları sonrasında Ortadoğu ülkelerinden birinin Müslüman kökenli vatandaşı olanlar uzunca bir süre Batı’da “potansiyel terörist” muamelesi görmüştü. Batı’lı ülkelere ikinci vatandaşlık almaları bir yana vize başvuruları dahi çoğu zaman olumsuz sonuçlandı. Vize alabilseler de gümrük kapılarında çok sıkı kontrolden geçirildiler. Dolayısıyla Güney’deki ülkelerin vatandaşlarının küresel düzeydeki hareket şansları Kuzey’e göre oldukça sınırlıdır ve hareketleri sıkı bir şekilde kontrol edilir. Sınırlı sayıda ülkeye vizesiz seyahat edebilirler ki bunlar da genellikle Güney ülkeleridir. Hangi ülke vatandaşı olduğumuz “küresel düzeydeki vatandaşlık hiyerarşimizi” belirler (Kalm, 2020; Harpaz, 2019). Harpaz ve Mateos (2019) bir ülke pasaportunun vatandaş sahibine sunduğu hareketlilik derecesine “vatandaşlığın temel değişim değeri” adını veriyorlar. Nitekim Pasaport Endeksi (Passport Index) tarafından, Pasaport Güç Sıralaması oluşturulmuştur. Tablo 2’de 2019 yılı Pasaport Güç Sıralamasına göre en güçlü ve en zayıf pasaportlar sıralanmıştır.

Tablo 2: Pasaport Güç Sıralaması Endeksine Göre Pasaportlar (2019)

En Güçlü Pasaportlar	Vizesiz Giriş Yapılan Ülke Sayısı	En Zayıf Pasaportlar	Vizesiz Giriş Yapılan Ülke Sayısı
Birleşik Arap Emirlikleri (BAE)	179	Afganistan	35
Almanya	172	Irak	37
Finlandiya	172	Suriye	40
Lüksemburg	172	Somali	41
İspanya	172	Pakistan	42

Kaynak: <https://www.passportindex.org/passport-power-rank-2019.php>

Bir pasaportun seyahat özgürlüğü derecesi, ülkenin kalkınma, istikrar ve prestiji, küresel hiyerarşideki konumu ile yakından ilişkilidir (Harpaz, 2019). Nitekim Pasaport Endeksinden yararlanarak oluşturulan Tablo 2’de görüldüğü üzere, endeksin ilk sırasındakiler, refah, kalkınma, insani gelişme, demokrasi düzeyi (BAE dışarıda tutulacak olursa) gibi pek çok ölçüt bakımından en üst seviyelerde yer alırlarken; son sıradakilerin ise uzun süredir savaşların yaşandığı “başarısız devlet” (failed state) olarak kabul edilen ve her açıdan geri kalmış durumda olan devletler olduğu anlaşılmaktadır.

Yine başka bir endeks olan “Quality of Nationality Index (QNI)” vatandaşlık statüsünün bir devletin hem içeride hem de dışarıda vatandaşlarının yaşamlarını önemli ölçüde etkileyen yasal bir statü olmasından hareketle vatandaşlığın karşılaştırmalı değerini belirlemeye dönük bir endeks oluşturmuştur. QNI, insani gelişme, ekonomik refah, istikrar ve barış olarak üç iç faktörü dikkate alırken, ülke dışı iki faktör, seyahat özgürlüğü ve yerleşim özgürlüğünü dikkate alır. QNI’ye göre, kalite temelinde dünya vatandaşlıkları beş kademeye ayrılır: Çok Yüksek Kalite: Fransa, Almanya vs. Yüksek Kalite: ABD, Japonya vs., Orta Kalite: Hong Kong, Saint Kitts ve Nevis vs., Düşük Kalite: Belarus, Gana vs. ve Çok Düşük Kalite: Irak, Pakistan vs. (<https://www.nationalityindex.com>).

Vatandaşlıklar arasında böylesi eşitsizliklerin varlığı, yoksul Güney’deki göçmenler açısından eğer kazanabilirlerse “çok yüksek kalite vatandaşlık” sayesinde hayat şanslarını değiştirmek, iş bulmak, sağlık, eğitim gibi pek çok kamu hizmetine ulaşmak, öte yandan “üstlerindeki damgadan” kurtulup, yeni kimlikleriyle serbestçe

seyahat edebilme, buradan dünyanın başka yerlerine de rahatlıkla gitme olanağı sağlar. Bu nedenlerle özellikle Güney'deki ülkelerin elitleri vatandaşlığın giderek "küresel bir rütbe" (Harpaz, 2019) haline geldiği küresel dünyada ikinci bir "Premium (birinci sınıf)" vatandaşlık talep ediyorlar (Spiro, 2019). Çünkü, birinci sınıf vatandaşlık, ikamet ülkesi vatandaşlığının hareketlilik açısından eksik olduğu küresel avantajlar sağlar ve böylece küresel hiyerarşide yukarı doğru bir sosyal hareketlilik sağlayarak "telafi edici vatandaşlık" olarak adlandırılır (Harpaz, 2019). Dolayısıyla Kuzey ülkelerinden birinin pasaportu adeta bir "sigorta poliçesi" (Harpaz, 2019) gibi işlev görerek bireylere istedikleri zaman, ülkelerinden ayrılıp ikinci vatandaşı oldukları ülkeye göç etme olanağı sağlar (Harpaz ve Mateos, 2019). Küresel elit olan bu bireyler ikinci vatandaşlık sayesinde güvenlik duygusuyla servetlerini garanti altına almış, daha fazla ekonomik avantaj, refah, iş, eğitim, özgürlük içinde yaşam elde etmiş olurlar (Bauböck, 2019; Aker, 2019). Surak'ın (2021) çalışmasının ortaya koyduğu gibi birçok faydası olan çoklu vatandaşlık uluslararası göçü açıklarken kullanılan itici ve çekici faktörlere benzer nedenlerle küresel düzeyde bireyler tarafından ilgi görmeye devam ediyor.

Mart 2020'de başlayan Covid-19 küresel salgını nedeniyle küresel çapta seyahatler kısıtlanmıştı, devletler, ulusal sınırlarını kapatarak, karantina önlemlerine yöneldiler. Ancak bu dönemde süper zengin, elitler ikinci bir vatandaşlıktan pandemiyi atlama için yararlandılar. Covid-19 ile birlikte ikinci vatandaşlık, elitler için karantina günlerinde kendileri için salgından uzak, güvenli bir sığınak anlamına gelmiştir. Nitekim danışmanlık şirketi, Henley ve Partners küresel düzeyde yatırımcı vatandaşlığa yönelik ilgide koronavirüs nedeniyle sağlık endişelerinin etkili olduğunu belirtmiştir. Henley ve Partners'a göre 2020 Ocak-Haziran ayları arasında yatırımcı vatandaşlık talepleri yıllık bazda %49 düzeyinde artmıştır (CNN, 2020).

Çoklu vatandaşlığı talep edenler hemen her zaman Güney'deki küresel elitler değildir. ABD'de doğum yaparak bebeğini dünyaya getiren orta ve üst-orta sınıf Türk kadınlar bu konuda ilginç bir örnektir. ABD vatandaşlığı *jus soli* olarak kazanıldığı için örneğin 2011 yılında Türk kadınlar "doğum paketleri" satın alarak bebeklerini ABD'de dünyaya getirdiler. Yerel siyasetteki endişeler, çocuklara iyi

bir gelecek bırakma kaygısı bu “doğum turizmini” besliyor (Altan-Olcay ve Balta, 2015: 7) olabilir. Bu kapsamda FitzGerald (2012) yerleşik olmayanlar için ikincil vatandaşlığı faydalarını ne zaman ve nasıl kullanacaklarına karar verirken sahip oldukları özgürlüğe atıfta bulunan “a la carte” vatandaşlık olarak adlandırır (Harpaz, 2019). Bu bağlamda çoklu vatandaşlığa sahip olanları ifade eden “esnek vatandaşlık” kavramı da oldukça açıklayıcıdır (Ong, 1999). Aynı zamanda Pogonyi’nin (2019) Amit’e referansla işaret ettiği gibi, farklı pasaportların mevcudiyeti bireylerin “yaşam seyri” üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Yine benzer biçimde çoklu vatandaşlık edinen veya başka ülkenin vatandaşlığına geçen sporcular da maddi anlamda iyi bir gelir elde etmenin yanı sıra aileleriyle daha iyi şartlarda yaşamak amacıyla başka ülke vatandaşlığına geçmeyi tercih ediyorlar (Soyarık-Şentürk, 2014: 114).

Vatandaşlık piyasasında devletlerin ve bireylerin dışında bir de vatandaşlık programlarını tanıtarak aracılık eden acente ve danışmanlık firmaları yer almaktadır (Balta ve Altan-Olcay, 2017). Arton Capital, Henley and Partners, HF Corporation gibi şirketler adeta acente gibi vatandaşlığa geçiş konusunda küresel elitler arasında çoklu vatandaşlık talebinin artmasıyla birlikte zengin insanlara farklı ülkelerin altın ikamet izinlerini veya yatırımcı vatandaşlık programlarını tanıtır ve danışmanlık yapıyorlar. Ayrıca bu firmalar, hükümetlere de yatırımcı vatandaşlık uygulamalarıyla gelirlerini artırma yönünde tavsiyelerde bulunacak düzeyde danışmanlık hizmeti vermektedirler (Surak, 2016). Diğer taraftan Arton Capital, “Arton İndeks Puanı” kapsamında ülkelere puan verirken, HF Corporation “Hükümetler, kurumlar, bireyler, herkes için araştırma odaklı bilgilendirilmiş tavsiyeler” vurgusu ile altı göstergeden yararlanarak “Jus Pecuniae Index” (Yatırımcı Vatandaşlık Endeksi) oluşturmuştur. Tablo 3’te Yatırımcı Vatandaşlık Endeksi’nin oluşturulmasında kullanılan göstergeler yer almaktadır. Endeksin içeriğinde yer alan göstergelerin oluşturulmasında ise küresel ölçekte BM İnsani Kalkınma Endeksi, IMF-Dünya Bankası’nın ekonomik verileri, OECD’nin Doğumda Yaşam Beklentisi Göstergeleri, Çevresel Performans Endeksi (Hsu vd., 2016) gibi verilerden yararlanılmıştır. Firma bu göstergelere göre ülkelere bir endeks puanı vermekte,

yatırımcı vatandaşlık talep eden müşteriler de bu endeksten yararlanarak kendileri açısından “cazip” olan vatandaşlığı seçme konusunda yararlanmaktalar.

Tablo 3: Jus Pecuniae Index (Yatırımcı Vatandaşlık Endeksi) İçeriğini Oluşturan Göstergeler

Göstergeler	%
Seyahat Kolaylığı	20
Maddi gereksinimler	25
Yerleşim Hakları	15
Yaşam Kalitesi ve İş Ortamı	20
Saygınlık	15
İkamet Şartları	5

Kaynak: HF Corporation jus pecuniae Research Centre

4.2. Küresel Bağlamda Vatandaşlık Kazanma Süreçlerindeki Değişimin Vatandaşlık Kurumuna ve Küresel Eşitsizliğe Olası Etkileri ve Sonuçları

Küreselleşme ile birlikte dünya üzerindeki her tür insan akışkanlığının, yani göçün giderek artması, beraberinde daha fazla insanın çoklu vatandaşlığa sahip olma isteği, devletlerin de yatırımcı vatandaşlık gibi yollarla süreci teşvik etmeleri, en başta “kimlik”, “hukuki statü” ve “haklar/ödevler” bütünü olarak tanımladığımız vatandaşlık kurumunu dönüştürmüş ve dönüştürmeye de devam etmektedir. Bauböck (2019) devletlerin çoklu vatandaşlığa yönelik giderek artan hoşgörüsü ve bunun sonucunda kolaylaşan çoklu vatandaşlık uygulamalarıyla vatandaşlığın, bireyi belirli bir ulus-devlete bağlayan kimlik, haklar ve görevler bütünü olarak görülemeyeceğini belirtir. Aynı şekilde Spiro (2008) da vatandaşlık edinme şartlarının serbestleştirilmesi, resmi üyeliğin küreselleşmiş bir dünyada kültürel benzerlik ve ulusal kimlikten giderek daha fazla koptuğunu belirterek, vatandaşlığın post-ulusal (Soysal, 1994), etnik olmayan (Joppke, 2005) bir biçimde ulusal sınırların dışına doğru genişlediğini gösterir. Öte yandan vatandaşlığın parayla satılması vatandaş, toplum ve devlet arasındaki ilişkiyi tümüyle ekonomik bir bağlantıya dönüştürdüğü düşünülmektedir. Şöyle ki vatandaşlık satın alacak bireyler, devletle ve toplumla kimlik düzeyinde bir yakınlık, bir

ilişki kurmak yerine ekonomik, gayrimenkul veya devlet tahvili gibi araçları satın alarak, neoliberal aidiyet temelinde (Mavelli, 2018) vatandaşlık elde ederler (Shachar ve Hirschl, 2007; Shachar ve Bauböck, 2014). Dolayısıyla Spiro (2019)'nun belirttiği gibi devlet, toplum ve vatandaş arasında tarihsel süreç içerisinde kurulan sosyal bağ kurulamayacak ya da önceki türden kimlikle ilişkili sosyal bağ yerini ekonomik bir bağa bırakmış olacaktır. Vatandaşlık kurumu da adeta kredi kartı gibi cüzdanda biriktirilen pasaport anlamına gelmiş olacaktır (Shachar ve Bauböck, 2014). Örneğin bir çalışmada Kanada vatandaşlığının tek avantajının Kanada pasaportu olduğu belirtilmiştir (Aker, 2019: 13). Parayla satın alınan vatandaşlık statüsüyle, devletler giderek birer şirkete dönüşmekte, vatandaşlık da devletler tarafından pazarlanan, ticareti yapılan bir emtiaya dönüşmektedir (Mavelli, 2018). Bireyler uluslararası sistemdeki devletlere resmi bir statü ile bağlıdır. Bu sayede birtakım temel haklar elde ederler. 1950'li yılların ortalarında Uluslararası Adalet Divanı vermiş olduğu bir kararda, vatandaşlığın birey ve devlet arasındaki "gerçek bir bağ" yansıtması gerektiği şeklinde bir uluslararası norm belirlemiştir. Oysa yatırımcı vatandaşlık programlarının bu "gerçek bağ" ihlal ettiği dile getirilmiştir (Joppke, 2019).

Vatandaşlık satın alarak, birden çok pasaporta sahip olanlar doğdukları ülkeye bağlı olarak birtakım dezavantajlarıyla dünyaya gelseler de bu sayede dezavantajlarını ortadan kaldırarak küresel düzeyde hareketlilik elde etmiş olurlar. Dünya üzerinde seyahat etme ve iletişim alanında devrimler yaşansa da küresel düzeyde eşitsizlikler oldukça belirgindir. Nitekim küresel hareketlilik olanağı, Kuzeydekilerin yanı sıra Güneydeki ülkelerin zenginleri veya "yeteneklileri" için daha kolaydır. Güneydeki ülkelerin yoksul çoğunluğu için küresel hareketlilik oldukça zordur (Barbulescu, 2018). Bunların büyük bölümü gezegende büyük bir çoğunluk olarak Bauman'ın (2016) metaforlarıyla "ağır" olmaya devam ederler ve daha iyi bir yaşam umuduyla doğdukları ülkeleri terk ederek "mülteci", "sığınmacı" gibi adlarla gezegende oradan oraya akmaya çalışırlar. Bir Somali vatandaşının ülkesi dışına çıkararak seyahat etme isteğiyle bir Alman vatandaşını karşılaştığımız ilk anda eşitsizlikler hemen ortaya çıkar. Eşitsizliğin kaynağı bir anlamda farklı ülke

vatandaşlıklarının sağladığı avantajlardır. Yine Bauman'ın (2016) metaforuyla yoksul "aylak"lar için hareket etmek oldukça zordur. Göçmen olarak vardıkları ülkede vatandaşlık başvurusu yaptıklarındaysa puan hesaplayıcılar yoluyla ülkeye yapacağı katkıları hesaplanır ve entegrasyon sağlamaları beklenir. Bu yönüyle ulus-devlet üyeliği olarak vatandaşlık ulusal düzeyde de kimi zaman dışlayıcı olmakla birlikte, küresel düzeyde mültecileri ve sığınmacıları dışarıda tutan dışlayıcı bir kavram olma özelliğini sürdürmektedir. Yatırımcı vatandaşlık yoluyla avantajlı bir vatandaşlık edinen Güney'deki az sayıdaki zengininin dışında, "yoksulluğun ulusallaştırılması" olarak vatandaşlık statüsü, yoksul bireylerin kendi ulusal sınırları içinde sınırlandırılmasına yarayan bir kalkan işlevi görür (Barbulescu, 2018: 29). Nitekim Joppke (2019), zengin göçmenlerin nakit karşılığı vatandaşlık uygulamaları yoluyla, ikamet koşulu dahi aramadan entegrasyondan muaf tutularak vatandaşlık edinmelerini, öte yandan yoksul göçmenler için vatandaşlık edinmeyi zorlaştırıcı ve entegrasyonu önceleyen politikaları çifte standart olarak değerlendirir.

Küresel bağlamda vatandaşlık edinme süreçlerinde yaşanan değişimin bir başka sonucu gelişmiş Kuzey ile az gelişmiş Güney arasındaki gelişmişlik farklılıklarının daha da artması ve bunun getireceği sonuçların daha da büyümesi olasılığıdır. Göç ve vatandaşlık meselesinin gönderen ülke açısından da taşınmış olduğu birtakım olumsuz yönler bulunmaktadır. Göç alan ülkeler kendilerince "nitelikli" ve ülkeye "katkı" yapabilecek göçmenleri kabul ederken, aslında gönderen ülkelerdeki nitelikli insan kaynağını da kendilerine çekmiş olurlar. Turistik olmayan göç bağlamında çoğunlukla az gelişmiş Güneyden Kuzeye doğru yapılan bu göç az gelişmiş ülkelerin sınırlı olan nitelikli insan kaynağının da kuzeye gitmesine ve buralardaki az gelişmişlik sorununun daha da derinleşmesine yol açabilir.

Çoklu vatandaşlık edinme kapsamında yoksul Güney'deki zenginlerin Kuzey'deki ülkelerde ikinci vatandaşlık edinmeleri küresel düzeyde ülkeler arasındaki eşitsizliklerin derinleşmesine katkı yapmasının yanı sıra, bu ülkelerin kendi içinde önceden beri var olan sınıfsal eşitsizlikleri de derinleştirebilir (Bauböck, 2019). Güney'deki

“birinci sınıf” vatandaşlığa sahip olan elitler, ekonomik, toplumsal ve siyasal kriz dönemlerinde ülkenin tümünü düşünerek sorunları çözmek için mücadele etmek, dayanışmayı geliştirmek yerine, en küçük bir huzursuzluk durumunda ikinci vatandaşı oldukları ülkeye göç etmeyi tercih edebilirler (Harpaz ve Mateos, 2019). Dolayısıyla çoklu vatandaşlık az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki ulusal dayanışmaları zedeleyerek, toplumsal bölünmelere katkı sunabilir (Mavelli, 2018; Spiro, 2019). Dolayısıyla Harpaz ve Mateos’a göre (2019) ikinci vatandaşlık, Batılı olmayan elitlere, ikinci bir vatandaşlığa erişimi olmayanlara göre önemli avantajlar sağlar. Bu anlamda çoklu vatandaşlık, ulusal vatandaşlık ideali bağlamında temel eşitlik ve “paylaşılan kader”i zayıflatacak biçimde sınıfsal ve etnik eşitsizlikleri derinleştirme ve pekiştirme potansiyeline sahiptir. Bu da beraberinde çoklu vatandaşlık yoluyla demokratik vatandaşlığın “yasalar önünde eşitlik” mantığını aşındırır (Spiro, 2019). Öte yandan vatandaşlığın resmi olarak alınıp satılabilir konuma gelmesinden kaynaklanan vatandaşlık kurumunun aşınması, siyasal rejimlere yönelik yozlaşma eleştirilerini de beraberinde getirmektedir (Pierson, 2014: 181). Joppke (2019), vatandaşlığı arkadaşlık, aşk gibi paranın satın alamayacağı ürünlerden biri olarak görür. Herkes satın alamadığına göre modern demokratik vatandaşlığın temeli olan bir ulus-devete üyelik olarak üyelerin eşitliği varsayımına aykırı bir durumdur. Başka bir açıdan ise para karşılığında vatandaşlık o ülke vatandaşlarının itibarlarını zedeleyici bir durum olarak değerlendirilir. Nitekim, vatandaşlığın bir ulusal kurtuluş savaşı bağlamında kazanılmış bir ödül olması bağlamında ulusal gurur olma niteliğini de aşındırabilir (Köşgeroğlu, 2017: 193).

5. Sonuç

Antik Yunan’dan günümüzün küresel dünyasına kadar vatandaşlık, niteliği ve niceliği değişse de kapsadıklarının yanı sıra dışarıda bıraktıklarıyla anlam ifade eden bir kavram olma özelliğini sürdürmüştür. Adeta bir kulüp üyeliği niteliğinde olan ulus-devlet vatandaşlığının hukuki statü boyutu, modern anlamda ulus-devlet sınırları içerisinde birtakım haklar ve yükümlülükler sunar. Westfalyan dönem sonrasında başlayan bireyleri devletlere ayırma şeklindeki modern vatandaşlık anlayışı bağlamında küresel dünyada

bazı ülkelerin vatandaşlığına sahip olmak, bireyler açısından pek çok avantajı beraberinde getirirken, bazıları için ise pek bir cazibesi yoktur hatta şanssızlık kaynağıdır.

Küreselleşme ve uluslararası göçle birlikte bireyleri ulus-devlet sınırlarında tasnif eden modern egemen devlet anlayışına dayanan modern vatandaşlık düşüncesi ise giderek tartışılır hale gelmiştir. Her ne kadar küreselleşmeyle birlikte ulus-devlet egemenliğinin çeşitli düzeylerde aşındığı tartışılsa da, hala ulus-devlet sınırları ile bölünmüş bir dünyada yaşadığımız bir gerçektir. Westfalyan modern vatandaşlık anlayışı, bireyleri belirli bir ulus-devletin sınırları içerisinde hukuki anlamda eşit kılmada başarılı olmakla birlikte, küresel dünyada ulus-devlet üyeliği anlamındaki vatandaşlık statüsü, çeşitli ayrıcalıkları, avantajları ve dezavantajları da beraberinde getirmektedir. Ulus-devletlerin eşitliğine dayanan uluslararası sistemde, küresel düzeyde bireylerin eşitliğinden söz edilemez. Dolayısıyla bir ulus-devletin sınırları içerisinde vatandaş olanlar ve olmayanlar ile farklı ulus-devletin vatandaşları arasındaki ayrımlar daha da belirgin hale gelmiş durumdadır. Farklı ulus-devletlerin vatandaşlık statülerinin sağladığı ayrıcalıklar, küresel düzeyde önemli bir eşitsizlik kaynağı oluşturmaktadır. Küreselleşmeyle birlikte vatandaşlık bir kulübe üye olmak bağlamında hangi pasaporta sahip olduğumuz temelinde hareket kabiliyetimizi belirlemektedir. Küresel ölçekte Güney'deki yoksul ülkelere gelen göçmenler, Kuzey'deki ulus-devletlerden birinin üyesi olarak, bu üyeliğin sağladığı pasaporta ulaşarak eşitsizliği ortadan kaldırma gayreti içesindeler. Çünkü bu pasaportlar, yani ulus-devlete üyelik bağlamında hukuki statü, göçmenlere pek çok ayrıcalığı da beraberinde getirmektedir. Küresel ölçekte ülkeler ve bölgeler arasındaki gelişmişlik farkları ortadan kalkmadıkça, bir ülke vatandaşı olmanın avantajının karşısında başka bir ülkenin vatandaşı olmanın vermiş olduğu dezavantaj olduğu müddetçe, bu durumun kaçınılmazlığı ortadadır.

Etik Beyanı: Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara uyulduğunu yazar beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde BİİBFAD Dergisinin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk çalışmanın yazarına aittir.

Teşekkür: Gösterdikleri yoğun ilgi ve emeklerinden dolayı BİİBFAD Dergisi Editör Kurulu'na ve sağladıkları katkılarından dolayı derginin hakemlerine teşekkür ederim.

Kaynakça

- Ağaoğulları M.A. (2011). *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler*, M.A. Ağaoğulları (Ed.), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aker, D.Y. (2019). Citizenship acquisition of Turkish immigrants in Canada and Germany: a comparative analysis. *Comparative Migration Studies*, 7(1), 1-18.
- Alarian, H.M., & Goodman, S.W. (2017). Dual citizenship allowance and migration flow: An origin story. *Comparative Political Studies*, 50(1), 133-167.
- Aybay, R. (2006). *Vatandaşlık Hukuku*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Balot, R. (2017). Revisiting the classical ideal of citizenship: A dialectical approach. *The Oxford Handbook of Citizenship*, A. Shachar, vd. (Ed.), 15-35. Oxford: Oxford University Press.
- Balta, E. & Altan-Olcay, Ö. (2016). Strategic citizens of America: Transnational inequalities and transformation of citizenship. *Ethnic and Racial Studies*, 39, 939-957.
- Balta, E. & Altan-Olcay, Ö. (2017). Satılık pasaportlar: Neoliberal çağda vatandaşlık pratikleri. *Birikim*, 338, 14-21.
- Barbulescu, R. (2018). Global mobility corridors for the Ultra-Rich. The neoliberal transformation of citizenship, R. Bauböck, (Ed.), *Debating transformations of national citizenship*, 7-15, Springer Open.

- Bauböck, R. (2019). Genuine links and useful passports: Evaluating strategic uses of citizenship, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 45(6), 1015-1026.
- Bauman, Z. (2016). *Küreselleşme: Toplumsal Sonuçları*. İstanbul: Ayrıntı.
- Benhabib, Ş. (2018). *Ötekilerin Hakları Yabancılar, Yerliler, Vatandaşlar*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Birleşmiş Milletler Mülteci Örgütü (2021)
<https://www.unhcr.org/tr/>.
- Bloemraad, I. & Sheares, A. (2017). Understanding membership in a world of global migration: (How) does citizenship matter? *International Migration Review*, 51(4), 823-867.
- Brubaker, R. (1992). *Citizenship and Nationhood in France and Germany*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Canfora, L. (2010). *Avrupa'da Demokrasi*. İstanbul: Literatür.
- CNN (2020, Ağustos, 9), *Passports for purchase: How the elite get through a pandemic* [Tweet]. Twitter.
<https://twitter.com/cnn/status/1292475996311093251?s=21>
- Dronkers, J., & Vink, M.P. (2012). Explaining access to citizenship in Europe: How citizenship policies affect naturalization rates. *European Union Politics*, 13(3), 390-412.
- Džankic, J. (2019). *The global market for investor citizenship*. New York: Palgrave Macmillan.
- FitzGerald, D. (2012). Citizenship à la Carte: Emigration and the strengthening of the sovereign state. Peter Mandaville ve Terrence Lyons (Ed.) *Politics from Afar: Transnational Diasporas and Networks*, 197-212. New York: Columbia University Press.
- FitzGerald, D. (2017). The History Of Racialized Citizenship. *Oxford Handbook of Citizenship*, Ayelet Shachar (Ed.). New York: Oxford University Press.
- Gamlen, A., Kutarna, C., & Monk, A. (2019). Citizenship as sovereign wealth: Re-thinking investor immigration. *Global Policy*, 10(4), 527-541.

- Gülalp, H. (2007). Giriş: Milliyete karşı vatandaşlık, Haldun Gülalp (Haz.) *Vatandaşlık ve Etnik Çatışma Ulus-Devletin Sorgulanması*, İstanbul: Metis Yayınları.
- Harpaz, Y. & Mateos, P. (2019). Strategic citizenship: Negotiating membership in the age of dual nationality. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 45(6), 843-857.
- Harpaz, Y. (2019) Compensatory citizenship: dual nationality as a strategy of global upward mobility. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 45(6), 897-916.
- Heater, D. (2007). *Yurttaşlığın Kısa Tarihi*, Ankara: İmge Kitabevi.
- Henley-Partners & Kochenov, Dimitry. (2016). Quality of nationality index (QNI). Zurich: Henley & Partners.
- Henley-Partners. (2016). "Henley index of international visa restrictions." <https://www.henleyglobal.com>
- Howard, M.M. (2005). Variation in dual citizenship policies in the countries of the EU. *International Migration Review*, 39(3), 697-720.
- Hsu, A., Emerson, J., Levy, M., de Sherbinin, A., Johnson, L., Malik, O., Jaiteh, M. (2016). Environmental performance index. New Haven, CT: Yale University. www.epi.yale.edu.
- Işın, E.F., & Turner B.S. (2007). Investigating citizenship: An agenda for citizenship studies. *Citizenship Studies*, 11(1), 5-17.
- Ius Pecuniae Research Centre (2017) HF Corporation www.iuspecuniae.com
- İçduygu, A. (2009). Türkiye’de uluslararası göç ve vatandaşlık tartışması: Birey düzeyinde analiz. F. Keyman, A. İçduygu (Der.), *Küreselleşme, Avrupalılaşma ve Türkiye’de Vatandaşlık*. (227-257), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Joppke, C. (2007) Transformation of citizenship: Status, rights, identity. *Citizenship Studies*, 11(1), 37-48.
- Joppke, C. (2010). *Citizenship and Immigration*, Cambridge: Polity.

- Joppke, C. (2019). The instrumental turn of citizenship. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 45(6), 858-878.
- Kadioğlu, A. (2008). Vatandaşlığın Ulustan Arındırılması, A.Kadioğlu (Haz.), *Vatandaşlığın Dönüşümü*. (31-54). İstanbul: Metis.
- Kadirbeyoğlu, Z. (2017). Kapsayıcı ve dışlayıcı yönleriyle vatandaşlık: Türkiye üzerine düşünceler. *Birikim*, 338, 6-13.
- Kalm, S. (2020). Citizenship capital. *Global Society*, 34(4), 528-551.
- Kartal, F. (2010). Dışlayıcı Bir Kurum Olarak Yurttaşlığın Evrimi: Polis'ten Küresel Düzene, Filiz Kartal (Ed.), *Yurttaşlık Tartışmaları*, (11-55), Ankara: Todaie Yayınları.
- Köşgeroğlu, Ş.B. (2017). İstisnai yoldan vatandaşlığın kazanılmasına ilişkin genel esaslar ve son değişiklikler çerçevesinde Türk vatandaşlığının istisnai yoldan kazanılması. *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, 7(1), 169-198.
- Mavelli, L.(2018). Citizenship for sale and the neoliberal political economy of belonging. *International Studies Quarterly*, 62, 482-493.
- Ong, A. (1999). *Flexible Citizenship: The Cultural Logics of Transnationality*. Durham, NC: Duke University Press.
- Özkan, I. (2019). Yeni vatandaşlık türleri: Çağdaş bir tipoloji mi?. *D.E.U. Hukuk Fakültesi Dergisi*, Prof. Dr. Durmuş Tezcan'a Armağan, (21), 2205-2251.
- Özkazanç, A. (2009). Toplumsal vatandaşlık ve neo-Liberalizm sorunu. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 64(1), 247-274.
- Paquet, M. (2012). Beyond appearances: Citizenship tests in Canada and the UK. *Journal of International Migration and Integration*, 13(2), 243-260.
- Pierson, C. (2014). *Modern Devlet*. İstanbul: Chiviyazıları Yayınevi.
- Pogonyi, S. (2011). Dual citizenship and sovereignty. *Nationalities Papers* (39),685-704.

- Pogonyi, S. (2019). The passport as means of identity management: Making and unmaking ethnic boundaries through citizenship. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 45(6), 975-993.
- Ritzer, G. (2011). *Küresel Dünya*. İstanbul: Ayrıntı.
- Shachar, A., & Hirschl, R. (2007). Citizenship as inherited property. *Political Theory*, 35(3), 253-287.
- Shachar, A. & Bauböck. R. (2014). "Should citizenship be for sale?" *Robert Schuman Centre for Advanced Studies Research Paper No. 2014/01*.
- Shachar, A. (2009). *The birthright Lottery: Citizenship and global inequality*, Cambridge, Harvard University Press.
- Shachar, A. (2011). Picking winners: Olympic citizenship and the global race for talent. *Immigration and Nationality Law Review*, 32, 523-574.
- Shachar, A. (2018). Dangerous liaisons: money and citizenship. *Debating transformations of national citizenship* (Ed.) R.Bauböck, 7-15, Springer Open.
- Sirkeci, İ. (2010). Güvensizlik ve Çatışma Ekseninde Uluslararası Göç ve Vatandaşlık, Filiz Kartal (Ed.), *Yurttaşlık Tartışmaları*, (89-112), Ankara: Todaie Yayınları.
- Soyarık-Şentürk, N. (2014). Futbolcu göçü ve vatandaşlık: "Bizden biri" mi, "Soyuna ihanet eden" mi?, Ayşe Durakbaşa vd. (Ed.), *Yurttaşlığı Yeniden Düşünmek*, (109-123) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Soysal, Y.N., (1994). *Limits of Citizenship: Migrants and Postnational Membership in Europe*. University of Chicago Press.
- Spiro, P.J. (2008). *Beyond citizenship American identity after globalization*, Oxford: Oxford University Press.
- Spiro, P.J. (2019). The equality paradox of dual citizenship. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 45(6), 879-896.
- Spiro, P.J. (2020). *Citizenship: What everyone needs to know*. Oxford: Oxford University Press.

- Surak, K. (2021) Millionaire mobility and the sale of citizenship. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 47(1), 166-189.
- Tanasoca, A. (2016). Citizenship for sale-neomedieval, not just neoliberal?. *European Journal of Sociology*, 57, 169-195.
- Turner, B. (2013). *Eşitlik*. Ankara: Dost Kitabevi
- Unat, N.A. (2002). *Bitmeyen Göç Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Ünsal, A. (1998). Yurttaşlık Anlayışının Gelişimi, Artun Ünsal (Ed.), *75 Yılda Tebaa'dan Yurttaş'a Doğru* (s.4-11), İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Weil, P. (2001). Access to citizenship: A comparison of twenty-five nationality laws. *Citizenship today: Global perspectives and practices*, 17, 17-35.